

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра публічного управління та адміністрування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ»

Студент 5 курсу, 11с групи,
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
спеціалізації «Публічне
управління та адміністрування»

(підпис студента)

Приходько
Ігор
Геннадійович

Науковий керівник
канд. екон. наук

(підпис керівника)

Міняйло
Олександр
Іванович

Гарант освітньої програми
канд. екон. наук,
доцент

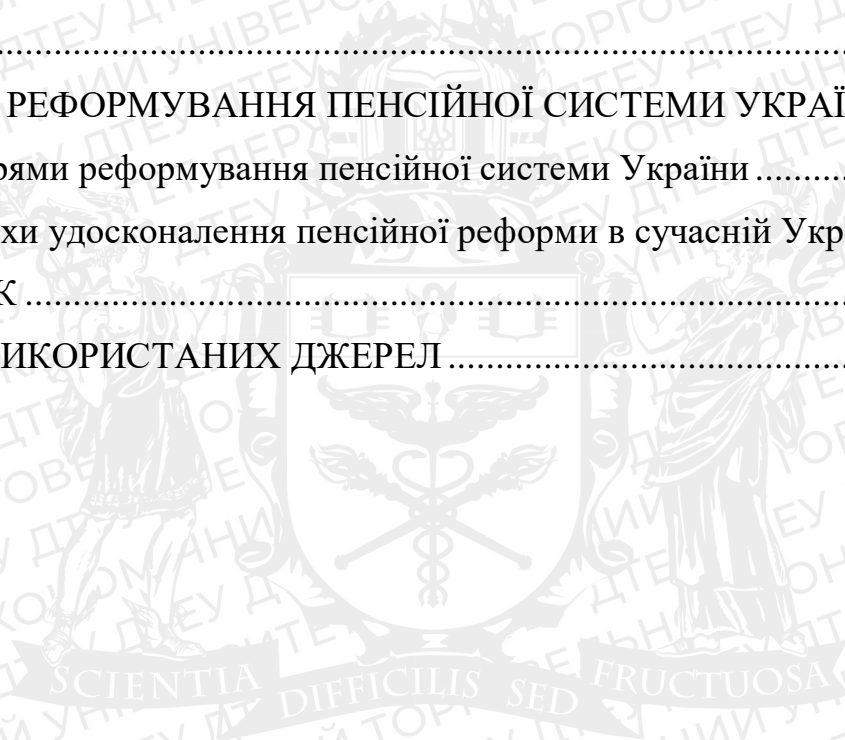
(підпис гаранта)

Головня Юлія
Ігорівна

Київ 2022

Зміст

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1	5
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	5
1.1. Види пенсійної системи.....	5
1.2. Правове забезпечення правової системи України у сфері пенсійного забезпечення.....	22
РОЗДІЛ 2	26
НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	26
2.1. Напрями реформування пенсійної системи України	26
2.2. Шляхи удосконалення пенсійної реформи в сучасній Україні	32
ВИСНОВОК	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45

Вступ

Актуальність дослідження. Зазвичай в наукових колах поняття «Пенсійна система» розглядається як сукупність правових, економічних, організаційних інститутів і норм, які створені за певних умов для забезпечення громадян (як правило, людей похилого віку) шляхом виплати їм пенсії. Але не розуміючи, що така пенсія не може характеризувати пенсійну систему в її сучасному вигляді, термін «пенсія» означає «виплата». У сучасному світі цей термін найчастіше розглядають як грошову допомогу за вислугу років, інвалідність.

Наукове дослідження поняття «пенсія» має здійснюватися з урахуванням становлення та розвитку пенсійної системи, що відбувалося в минулому і яка значною мірою була успадкована українською державою, її концепція була спрямована на створення єдиного матеріалу. система безпеки.

Як показують роки незалежності, те, що сталося з пенсійною системою, не йде на користь громадянам.

Пенсійна система України потребує термінового реформування. Стійкість фінансів пенсійної системи досягла критично низького рівня і потребує суттєвих змін у її структурі. Велика кількість пенсіонерів призводить до високого рівня пенсійних витрат, незважаючи на малий розмір пенсій. Демографічні тенденції посилюватимуть тиск на пенсійну систему та державні фінанси. Подальше зниження пенсійних виплат не може бути життєздатною альтернативою, оскільки це призведе до зростання бідності серед людей похилого віку.

Мета та завдання курсової роботи. Метою роботи є дослідження правової природи пенсійної системи в сучасному світлі законодавства України та переваг та недоліків пенсійної реформи.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити ряд завдань, серед яких:

- визначення теоретичних аспектів пенсійної системи України;

- визначення понять та особливостей пенсійної системи України;
- обґрунтування значення пенсійної системи в Україні в наших реаліях;
- вивчення видів пенсійної системи в сучасній Україні;
- аналіз правового регулювання пенсійної системи в Україні;
- дослідити напрями реформування пенсійної системи України;
- визначення шляхів удосконалення пенсійної реформи в сучасній Україні.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: узагальнити основні етапи реформування пенсійної системи України; обґрунтувати доцільність та напрями подальшого реформування вітчизняної пенсійної системи; проаналізувати ефективність пенсійної системи України; оцінити збалансованість бюджету Пенсійного фонду України; удосконалення економіко-математичної моделі пенсійної реформи в Україні.

Об'єктом дослідження є соціально-економічні відносини, що виникають у процесі функціонування та реформування державного пенсійного забезпечення в Україні.

Предметом дослідження є пенсійна система України, її переваги та недоліки.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження відповідно до мети та поставлених завдань були такі загальнонаукові методи, як: порівняльне правознавство, історичне право, системно-структурні методи, а також метод аналізу чинного законодавства тощо.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

1.1. Види пенсійної системи

У даній роботі подано поняття, що належать до трудової пенсії або до одного з її видів – пенсії за віком, по непрацездатності, по втраті годувальника та інші види. Спочатку той чи інший дослідник давав перелік характерних, на його думку, ознак і з їх допомогою моделював саме визначення. Такий підхід, на мою думку, правильний.

Але, все ж, підійдемо до одного, так би мовити, центрального визначення пенсійної системи – сукупності правових, економічних, організаційних інститутів і норм, які мають на меті за певних умов забезпечити громадян (як правило, людей похилого віку), виплачуючи їм пенсію. А тепер можна переходити до переліку пенсій та їх особливостей та складових.

Як відомо, чинне законодавство до: «трудовах пенсій включає:

- за вислугу років;
- про інвалідність;
- за віком;
- у разі втрати годувальника» [2]. Вони характеризуються наступними «особинками:
- пенсія — це виплата, яку здійснює держава у грошовому виразі;
- ці виплати здійснюються постійно на регулярній основі, тобто періодично протягом встановленого законом строку. Чинне законодавство України передбачає виплату пенсій щомісяця;
- пенсія призначається лише при настанні передбаченого законом страхового випадку (досягнення певного віку, інвалідності, смерті годувальника);

- участь громадян у створенні страхових фондів, з яких виплачуються пенсії;
- коло осіб, які мають право на пенсію, точно визначене в законі і не підлягає розширеному тлумаченню» [2].
- Складові пенсійної системи:
- Незабезпечені внески. Гарантія мінімального рівня життя навіть для тих, хто не заробив стандартної пенсії. Доступний у 80 країнах.
- Додаткові види соціальної підтримки (наприклад, пільги за соціальними програмами).
- Обов'язкові та залежні від заощаджень.
- Обов'язковий і залежний від доходу. На основі індивідуальних заощаджень. Відрахування на особовий рахунок суворо контролюються, вони є обов'язковими.
- Додаткова добровільна.

Українці мають право на державне пенсійне забезпечення за віком, у разі втрати годувальника, втрати працездатності та в інших випадках, передбачених Законом України «Про пенсійне забезпечення» [3]. від 5 листопада 1991 року.

Іноземні громадяни та особи без громадянства, які проживають на території України, мають право на пенсію на рівні громадян України на умовах, передбачених законом або міжурядовими угодами.

Пенсійне забезпечення українців, які проживають за кордоном, здійснюється за договорами з іншими державами.

У випадках, коли договорами між Україною та іншими державами передбачено інші правила, ніж ті, що містяться в Законі «Про пенсійне забезпечення» [42], застосовуються правила, встановлені цим договором.

Пенсії поділяються на «трудові та соціальні, до них належать:

- у разі втрати годувальника;
- про інвалідність;

- пенсії за віком;
- за вислугу років» [4].

Пенсія за віком — це пенсія, яка встановлюється у певному віці і при цьому має необхідний стаж. Вік, який дає право на пенсію за віком, зазвичай називається пенсійним або старістю. ”[4] Термін: «пенсійний вік» в українському законодавстві не вживається. Натомість у кожному випадку вказується вік, з якого призначається пенсія за віком. Введення цього терміна охоплює декілька моментів [4].

Вік виходу на пенсію, а також стаж роботи встановлюються законом. Право на пенсію та пов’язані з нею пільги тісно пов’язані з трудовою діяльністю особи за віком. Досягнення пенсійного віку є необхідною підставою для припинення трудових відносин працівників з роботодавцями, тому держава бере на себе роль так званого опікуна пенсіонера і потребує матеріальної підтримки.

Право на пенсію за віком мають: «чоловіки – у віці 60 років, які мають стаж роботи не менше 25 років, а жінки – у віці 55 років і мають стаж роботи не менше 20 років» [4].

Законом України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» [4] визначено такі умови, виконання яких дає право на призначення пенсії за віком:

- страховий стаж не менше 15 років;
- вік – після досягнення 60 років» [4, с. 26].

Але, починаючи з 2018 року, стаж починає зростати з кожним роком, аж до 1 січня 2028 року, для виходу на заслужений відпустку знадобиться 35 років стажу роботи.

До досягнення 60-річного віку жінки 1961 року народження і старші мають право на пенсію за віком після досягнення наступного віку:

- 55 років - народжені до 30 вересня 1956 року включно;

- 55 років 6 місяців - народжені з 1 жовтня 1956 року по 31 березня 1957 року;
- 56 років - народився з 1 квітня 1957 р. по 30 вересня 1957 р.;
- 56 років 6 місяців - народжені з 1 жовтня 1957 року по 31 березня 1958 року;
- 57 років - народився з 1 квітня 1958 року по 30 вересня 1958 року;
- 57 років 6 місяців - народилися з 1 жовтня 1958 року по 31 березня 1959 року;
- 58 років - народився з 1 квітня 1959 року по 30 вересня 1959 року;
- 58 років 6 місяців - народилися з 1 жовтня 1959 року по 31 березня 1960 року;
- 59 років - народився з 1 квітня 1960 року по 30 вересня 1960 року;
- 59 років 6 місяців - народилися з 1 жовтня 1960 року по 31 березня 1961 року;
- 60 років - народився з 1 квітня 1961 р. по 31 грудня 1961 р.» [4]

Відповідно до Прикінцевих положень Закону жінки, які досягли 55 років, мають право на достроковий вихід на пенсію до 1 січня 2015 року за наявності страхового стажу не менше 30 років та при звільненні. При цьому розмір їх пенсії, розрахований відповідно до статті 27 та з урахуванням статті 28 цього Закону, зменшується на 0,5 відсотка за кожен повний або неповний місяць дострокового виходу на пенсію [4, ст. 27-28].

Від пенсії по інвалідності вона відрізняється тим, що її призначення не залежить від фактичного стану працездатності 5, с. 16].

Відрізнити пенсію за віком від пенсії за вислугу років неважко, хоча обидві пенсії встановлюються незалежно від фактичного стану працездатності. Але різниця полягає в тому, що для отримання пенсії за віком необхідний певний вік, а для права на пенсію за вислугу років зазвичай не потрібне досягнення будь-якого віку [5, с. 17].

«Пенсія за віком» є основним видом матеріальної допомоги інвалідам, непрацездатним громадянам, що стосується життєво важливих інтересів мільйонів українських пенсіонерів.

«Соціальні пенсії» — це щомісячна виплата матеріальної допомоги громадянам-інвалідам, які не мають страхового стажу. Метою цього Пенсійного положення є надання матеріальної допомоги особам, які не мають інших джерел доходу.

«Пенсія у зв'язку з втратою годувальника», поняття «пенсія у зв'язку з втратою годувальника» пов'язується з необхідністю забезпечення непрацездатних членів сім'ї, які перебувають на утриманні померлого.

Під: "пенсією у зв'язку з втратою годувальника" розуміються щомісячні виплати з Пенсійного фонду, призначені у зв'язку з втратою годувальника непрацездатним членам його сім'ї, які перебувають на його утриманні, у розмірах, пов'язаних із заробітком годувальника" [5, с. .18].

Основною особливістю «пенсії у зв'язку з втратою годувальника» є те, що пенсія багатьох членів сім'ї є довільною від права на пенсію іншої особи, яка є годувальником. Смерть застрахованого позбавляє сім'ю доходу від його професійної діяльності.

У цьому випадку держава, виявляючи людяність, надає допомогу сім'ї, яка втратила засоби до існування через смерть годувальника. Право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника мають усі сім'ї, годувальники яких належали до категорії осіб, які підлягають державному соціальному страхуванню.

На пенсію членів сім'ї впливає причина смерті годувальника, а іноді і її час. Закон також встановлює певні умови для членів сім'ї, які звертаються за призначенням пенсії, які є характерними для цього виду пенсії.

Пенсії призначаються у разі втрати годувальника. Пенсія у зв'язку з втратою годувальника - це соціальна допомога, на яку претендують непрацездатні члени сім'ї померлого. Термін «втрата годувальника» означає

смерть, безвісти безвісти чи зниклого безвісти громадянина, засвідчену в у встановленому порядку органами РАЦСу, судом чи іншими органами [6].

Заява про реєстрацію смерті повинна бути подана протягом 3 днів, але не пізніше 5 днів з моменту виявлення трупа або дня смерті, отримання судово-медичної експертизи чи прокурора, при цьому не слід упускати, що: «Місце реєстрацією смерті є і, у разі визнання судом його померлим, місцем проживання заявника» [6].

«Невідома неявка» - встановлений судом факт тривалої (не менше року) відсутності особи за місцем постійного проживання або відомостей про неї за місцем проживання. Особа може бути визнана безвісно відсутньою, якщо протягом одного року проживання немає доказів її місцезнаходження. Визнання громадянина безвісно відсутнім здійснюється в судовому порядку і регулюється нормами Цивільного процесуального кодексу України. Громадяни, які переховуються від суду чи слідства, не можуть бути визнані зниклими безвісти, якщо їх пошук триває.

Особа також може бути оголошена померлою в судовому порядку за відсутності доказів її перебування протягом 3 років за місцем проживання, а також якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожують смертю або дають підстави прогнозувати її смерть від нещасного випадку, - за 6 років. місяців.

Військовослужбовець або інший громадянин, який пропав безвісти у зв'язку з бойовими діями, може бути оголошений померлим у судовому порядку не раніше ніж через два роки після закінчення бойових дій, на жаль, для нашої країни ця інформація набула широкого розголосу [6].

Виплата сімейної пенсії припиняється, якщо громадянин, визнаний безвісно відсутнім або оголошений померлим, у разі його з'явлення або встановлення його місцезнаходження та підтвердження його особи.

Для призначення пенсії або одноразової матеріальної допомоги у разі втрати годувальника важливе значення має склад членів сім'ї.

До членів сім'ї, які можуть мати право на пенсію, належать діти, в т.ч у тому числі усиновлені, падчерки та пасинки, брати, онуки, сестри, подружжя, батьки, вітчим, дід, мачуха, прийомні батьки, бабуся померлої. Усі ці члени сімей згадуються в Законі України «Про пенсійне забезпечення» [7] та в нормативно-правових актах: «які регулюють пенсійне забезпечення сімей військовослужбовців та працівників правоохоронних органів» [7].

Суб'єктом правовідносин частіше є сім'я в цілому, а не один або декілька членів сім'ї, оскільки розмір пенсії встановлюється для всієї сім'ї, хоча до цього право на пенсію визначається для кожної сім'ї. Це впливає з положень Закону України «Про пенсійне забезпечення» [7], у статті 48 якого зазначено: «Всім членам сім'ї, які мають право на пенсію, призначається одна пенсія загального розміру» [7, ст. 48].

Право на пенсію для дітей виникає у зв'язку зі смертю кожного з батьків. Якщо дитина народилася після смерті чоловіка, одруженого з матір'ю новонародженого, померлого може зареєструвати його батько за умови, що від дня смерті до дня народження пройшло не більше 10 місяців.

Якщо батьки або один з них позбавлені батьківських прав, діти не втрачають права на пенсію у разі їх смерті. Усиновителям пенсія призначається нарівні з власними дітьми, але слід мати на увазі, що вони не набувають права на пенсію у зв'язку зі смертю батьків. Але якщо вони мали таке право до усиновлення, то воно залишається у них і після нього.

Усиновлена дитина, якій призначено пенсію у зв'язку зі смертю одного з батьків або одного з них, має право на вибір пенсії у разі смерті усиновлювача у разі смерті одного з батьків. батьків або усиновлювача.

Пасинок і падчерка, якщо вони не отримували аліменти від батьків, мають право на пенсію у разі смерті вітчима чи мачухи нарівні з власними дітьми. Діти отримують пенсію незалежно від того, перебували вони на утриманні померлого чи ні.

Правовий зміст поняття «інвалідність» є специфічним для цього виду пенсії. «Інвалідність» — це втрата працездатності внаслідок наявності захворювання, нещасні випадки або інші причини. Є стійка (або тривала) інвалідність.

«Постійна втрата працездатності» означає ушкодження здоров'я або хворобу, спричинену роботою, роботою, службою, ядерною аварією, нещасним випадком або насильницьким злочином.

У разі тимчасової непрацездатності (хвороба, травма тощо) лікуючий лікар «сімейний лікар або спеціаліст» виписує особі листок непрацездатності. Листок непрацездатності звільняє особу від виконання трудових і службових обов'язків.

Поняття «непрацездатність» має більш широке значення для пенсій по інвалідності, і в той же час не завжди є однаковим для різних категорій громадян, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника. Коло непрацездатних членів сім'ї визначається законом.

«Недієздатні» визначаються як «члени сім'ї»:

- дружина, мати, батько, якщо вони є інвалідами або досягли пенсійного віку, група інвалідності не враховується;
- діти, сестри та онуки, брати віком до 18 років і старші, якщо вони стали інвалідами до 18 років. Діти мають право на пенсію у разі втрати годувальника до досягнення 18 років, у разі навчання в навчальних закладах - до їх закінчення, але не більше ніж до досягнення 23 років;
- дідусь і бабуся – у разі відсутності осіб, які за законом зобов'язані їх утримувати;
- недієздатними членами сім'ї є один із батьків або один із подружжя, якщо він займається доглядом за дітьми, братами, сестрами та онуками померлого годувальника, які не досягли 8 років і не працюють;

- сестрам, братам і онукам пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається лише за відсутності у них працездатних батьків» [8].

Батьки мають право на пенсію, якщо вони досягли пенсійного віку або є інвалідами. Інваліди: «батьки, які перебували на утриманні померлого годувальника, мають право на пенсію незалежно від наявності у них інших неповнолітніх працездатних дітей чи можливості отримувати засоби до існування» [8].

Батьки, які не могли утримувати померлого, мають право на пенсію, якщо втратили засоби до існування. При цьому батьки мають право на пенсію незалежно від того, коли вони стали недієздатними: до чи після смерті годувальника [8]. Один із подружжя має право на пенсію. Вона зберігається навіть після повторного одруження пенсіонера.

Один із членів сім'ї може бути призначений на утриманні у двох випадках: "Якщо він перебуває на повному утриманні від годувальника або/якщо він не перебував на повному утриманні від годувальника, але отримував від нього допомогу, яка була постійним і основним джерелом існування. Залежно від обставин утриманою може бути особа, яка перебуває на утриманні годувальника. знаходиться на утриманні на короткий час або перестає отримувати допомогу незадовго до смерті годувальника» [8].

Пенсія членам сім'ї померлого у зв'язку із загальним захворюванням призначається, якщо він до дня смерті мав стаж, необхідний для встановлення пенсії по інвалідності.

Для сімей громадян України, які емігрують з інших країн, які не працюють в Україні, встановлено спеціальні правила призначення пенсій. Якщо сім'я такого громадянина отримувала пенсію у зв'язку з втратою годувальника в іншій державі, пенсія призначається за умови, що годувальник до звільнення зі служби мав відповідний стаж, необхідний для призначення пенсії по інвалідності.

Його сім'я, яка має право на пенсію, може отримувати після смерті або в установу звернутися за призначенням, невідомо зниклим безвісти вболівальнику без будь-яких обмежень. Розмір сімейної пенсії залежить від кількості Обставини: середньомісячний заробіток, кількість непрацевдатних членів сім'ї, які мають право на пенсію. У деяких випадках на розмір пенсії впливає стаж роботи.

Пенсія призначається кожному члену сім'ї інваліда у розмірі 30% заробітку померлого громадянина.

Якщо заробіток потерпілих був незначним, законодавець гарантує пенсію у разі втрати годувальника в розмірі не менше соціальної пенсії, встановленої для відповідної категорії інвалідів [8].

Дітям-сиротам, а також дітям померлої матері-одиначки на кожну дитину призначається пенсія в розмірі не менше подвійного розміру соціальної пенсії [8].

Умови призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника залежать від нормативного акта, що встановлює пенсію, до якої категорії сім'ї належав померлий годувальник. Так, правове регулювання пенсійного забезпечення сімей військовослужбовців здійснюється Законом України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та керівників органів внутрішніх справ» [9] від 9 квітня 1992 року.

Пенсії сім'ям військовозобов'язаних призначаються за загальними правилами, передбаченими Законом України «Про пенсійне забезпечення».

Щодо умов призначення пенсій сім'ям згідно із Законом України «Про статус і соціальний захист громадян» [49], які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи 28 лютого 1991 року, знаходяться в прямій залежності від аварії на ЧАЕС.

До кола сімей, які мають право на пенсію у разі втрати годувальника відповідно до законодавства про вислугу років, входять сім'ї, яким передбачено

пенсійне забезпечення відповідно до законодавства, а саме члени сімей суддів, прокурорів, державних службовців, посадових осіб митних органів та народних депутатів. України.

Відповідно до Закону про статус суддів, у разі смерті судді, у тому числі у разі звільнення, або внаслідок виконання службових обов'язків, або недієздатних членів сім'ї, які перебувають на його утриманні, у таких випадках їм виплачується щомісячна компенсація. у розмірі різниці між частиною заробітку потерпілого, що входила до його складу, та призначеною пенсією у разі втрати годувальника без урахування одночасної допомоги [11].

А згідно із Законом «Про прокуратуру» дещо інший порядок призначення пенсії сім'ям, які втратили годувальника: у разі смерті прокурора-слідчого під час виконання сімейних обов'язків або особам, які утримані померлого, призначається пенсія в розмірі місячна заробітна плата [12].

Іншим членам сім'ї, у тому числі сім'ям народних депутатів України, державним службовцям, посадовим особам митниці пенсії у разі втрати годувальника призначаються в порядку, встановленому загальним пенсійним законодавством України. «Пенсії» розраховуються за єдиними нормативами у відсотках до заробітку годувальника.

Право сімей на цю пенсію все ще виникає у випадку, коли померлий годувальник сам отримував пенсію за вислугу років або по інвалідності.

Пенсія завжди виплачується в повному обсязі незалежно від наявності інших джерел існування, у тому числі заробітку чи іншого доходу.

Пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання, в т.ч «Інвалідність, не пов'язана з роботою, інвалідність дитинства».

Для призначення: «пенсії першої групи інвалідності, а також у період до початку 2016 року для призначення пенсії другої групи інвалідності залежно від віку, з якого особа визнана інвалідом, або на день звернення за

призначенням пенсії має бути від 1 року до 10 років страхового стажу (стаття 32 та пункт 4² Прикінцевих положень Закону 1058), а саме:

- до досягнення особою 25 років включно - 1 рік;
- від 26 років до 28 років включно - 2 роки;
- від 29 років до 31 року включно – 3 роки;
- від 32 років до 34 років - 4 роки;
- від 35 років до 37 років включно - 5 років;
- від 38 років до 40 років включно - 6 років;
- від 41 року до 43 років – 7 років;
- від 44 років до 48 років включно - 8 років;
- від 49 років до 53 років - 9 років;
- від 54 років до 59 років включно – 10 років» [13].

Для призначення: «пенсії по III групі інвалідності та пенсії у зв'язку з втратою годувальника, а також з початку 2016 року для призначення пенсії за II групою інвалідності, на день звернення за пенсією, або залежно від віку інваліда або в якому помер годувальник, необхідно мати від 1 року до 14 років страхового стажу (статті 32, 36 та п. 4² Прикінцевих положень Закону 1058), а саме:

- до досягнення особою 23 років включно - 1 рік;
- від 24 років до 26 років - 2 роки;
- від 27 років до 28 років включно - 3 роки;
- від 29 років до 31 року включно – 4 роки;
- від 32 років до 33 років - 5 років;
- від 34 років до 35 років включно - 6 років;
- від 36 років до 37 років включно - 7 років;
- з 38 років до досягнення особою 39 років включно - 8 років;
- від 40 років до 42 років включно - 9 років;
- від 43 років до 45 років - 10 років;
- від 46 років до 48 років включно - 11 років;
- від 49 років до 51 року - 12 років;

- від 52 років до досягнення особою 55 років включно - 13 років;
- від 56 років до 59 років включно – 14 років» [13].
- Законодавство про пенсії розрізняє два види пенсії по інвалідності залежно від причин інвалідності:
- пенсії по інвалідності внаслідок трудового каліцтва або професійного захворювання;
- пенсії по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі непрацездатності, пов'язаної з інвалідністю з дитинства) [13].

Пенсія по інвалідності внаслідок виробничого каліцтва або професійного захворювання призначається незалежно від стажу роботи [13]. Таку пенсію отримують особи, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, тобто ті, хто офіційно працює в усіх галузях, незалежно від форм власності та організаційно-правових форм підприємств і організацій.

Найголовніше, що не має значення, чи є у вас виробнича травма чи професійне захворювання на постійній чи сезонній чи тимчасовій роботі, чи на основній роботі чи на роботі за сумісництвом.

Особам, які стали інвалідами внаслідок травми або захворювання, отриманого під час роботи не за трудовим договором, а за цивільно-правовим договором «контракт, комісія, довіреність», пенсії за нормами виробничого каліцтва не призначаються. Вони можуть мати право на пенсію по інвалідності через загальне захворювання за наявності необхідного стажу.

У разі заподіяння шкоди здоров'ю громадянина, що не підлягає державному соціальному страхуванню, організація або громадянин, відповідальний за шкоду, зобов'язаний відшкодувати потерпілому витрати, пов'язані з відновленням його здоров'я, а також шкоду, завдану втратою або зниження його працездатності, у розмірі, нарахованому у відношенні до заробітної плати відповідної категорії працівників, якщо інше не встановлено законом.

Закон розширено трактує поняття «виробнича травма», включаючи не лише травми, отримані при виконанні трудових функцій, а й інші випадки.

Інвалідність внаслідок: «виробничого каліцтва» визначається, коли нещасний випадок стався за обставин та умов, наведених у ст. 26 Закону України «Про пенсійне забезпечення» [14]:

- під час виконання трудових обов'язків (у тому числі у відрядженнях), а також вчинення будь-яких дій в інтересах підприємства чи організації, навіть без спеціальної довіреності;
- під час виконання державних або громадських обов'язків;
- на території підприємства, організації чи іншого місця роботи в робочий час (включаючи встановлені перерви), протягом часу, необхідного для організації виробництва інструментів, одягу тощо до або після роботи;
- поблизу підприємства, організації чи іншого місця роботи в робочий час (включаючи встановлені перерви), якщо перебування там не суперечило Правилам внутрішнього трудового розпорядку;
- по дорозі на роботу чи з роботи;
- під час здійснення дій щодо порятунку життя людини, охорони державної, колективної та індивідуальної власності, а також охорони правопорядку» [14, ст. 26].

Крім перерахованих нещасних випадків, пов'язаних із «виробничим травматизмом», Закон України «Про пенсійне забезпечення» [53] охоплює нещасні випадки під час виробничого навчання, практики чи виробничої практики, незалежно від т[14].

Інвалідність внаслідок «виробничого каліцтва» встановлюється на підставі акта про нещасний випадок, складеного за місцем роботи, або рішення суду за фактом травмування на виробництві.

«Професійне захворювання» — захворювання працівника, спричинене шкідливим впливом умов праці, притаманних професії.

Встановлено «професійне захворювання» як причину інвалідності «МСЕК» на підставі переліку професійних захворювань та відповідно до висновку спеціалізованого медичного закладу про наявність проф. захворювання. Перелік професійних захворювань» та інструкція щодо його застосування затверджені МОЗ, Мінсоцзахисту та Мінпраці України 2 лютого 1995 року.

Визначення захворювання як «професійне» не завжди визначає, що воно пов'язане з інвалідністю. Поняття «працездатність» вирішується в кожному конкретному випадку залежно від ступеня, характеру та перебігу патологічного процесу, його тяжкості, а також протипоказань для продовження роботи за попередньою професією. Перелік не містить жодних вимог до стажу роботи в умовах шкідливого впливу виробництва.

У кожному конкретному випадку медичний огляд має вирішити, чи є стаж роботи достатнім для того, щоб викликати розвиток захворювання, тобто обґрунтувати зв'язок захворювання з професією.

За правовим значенням для пенсій професійне захворювання нічим не відрізняється від виробничого каліцтва.

Інвалідність внаслідок загального захворювання встановлюється в разі настання інвалідності не з інших причин.

Для отримання пенсії по інвалідності через загальне захворювання необхідний стаж роботи. Вона невелика, бо використовується для пенсії по інвалідності, а не для пенсії за віком. Тут головною умовою пенсії є інвалідність. Стаж роботи залежить від віку інваліда.

Бувають випадки, коли громадянин отримує пенсію по інвалідності у зв'язку з професійним каліцтвом або професійним захворюванням, а потім його переводять на пенсію по інвалідності внаслідок загального захворювання. Для такої пенсії необхідний стаж. Цей стаж визначається віком до первинного встановлення інвалідності.

«Пенсії по інвалідності» внаслідок загального захворювання, професійного каліцтва або професійного захворювання призначаються незалежно від того, коли настала інвалідність: під час роботи, до прийняття на роботу чи після припинення роботи. «Інваліди» - чоловіки та жінки, яким 60 і 55 років відповідно, пенсія по інвалідності призначається довічно.

Українське законодавство встановлює особливі умови для відновлення виплати пенсій під час перерви по інвалідності. Так, якщо: «інвалід раніше не з'являвся «МСЕК» для повторного обстеження у встановлений строк виплата йому пенсії призупиняється, а у разі визнання його інвалідністю знову поновлюється з дня припинення, але не більше ніж на один місяць. У разі пропуску строку перегляду з поважної причини пенсія виплачується з дня припинення виплати до дня перегляду, але не більше ніж за 3 роки, якщо «МСЕК визнає його інвалідом у цей період» [15].

Розмір пенсії по інвалідності встановлюється у тому самому відсотку від заробітку і залежить від ступеня інвалідності та заробітку. Крім того, на розмір пенсії впливають деякі інші обставини – умови праці, сімейний стан, необхідність постійного стороннього нагляду.

Так, пенсії інвалідам першої групи призначаються в розмірі 70% заробітку; другий - 60% і третій - 40%. Заробіток нараховується за правилами, встановленими для пенсій за віком.

Якщо інваліди мають стаж, необхідний для отримання пенсії за віком, у тому числі на пільгових умовах, пенсія по інвалідності призначається в розмірі пенсії за віком.

Чинне законодавство встановлює мінімальний та максимальний розміри пенсії по інвалідності та умови праці. Таким чином, мінімальний розмір пенсії встановлюється на рівні соціальної пенсії для відповідної групи інвалідності. Тому цей розмір пенсії періодично збільшується. Максимальний розмір пенсії не може перевищувати трьох, а для працівників, зайнятих на роботах з

особливо шкідливими і важкими умовами праці, а також на підземних і відкритих видобутках, - чотирьох мінімальних пенсій за віком [15].

1.2. Правове забезпечення правової системи України у сфері пенсійного забезпечення

Правове забезпечення України є одним із основних, базових елементів нормального життя суспільства в державі – це її правова система, основною метою якої є підтримання балансу приватних і суспільних інтересів у суспільних відносинах. Враховуючи політичні, економічні та правові процеси, які відбувалися в Україні протягом усіх цих років, закономірно постає нагальне питання: чи здатна правова система нашої держави утримувати цей баланс?

Правова система України складається з кількох основних елементів.

По-перше, це законодавче та нормативно-правове поле, яке має забезпечити стійке і зрозуміле для людини регулювання всіх основних правовідносин у суспільстві та державі.

По-друге – відповідні інструменти (органи) державного управління, які мають забезпечити належне функціонування законодавчої та нормативно-правової бази.

По-третє, судова влада, яка здатна швидко та ефективно встановити (відновити) відносно справедливих правовідносини в суспільстві та державі.

Отже, розглянемо три основні цеглинки правової системи України у сфері пенсійного забезпечення, які належать до першого елементу правової системи України.

Першою цеглиною та одним із найважливіших нормативно-правових актів є Закон України «Про пенсійне забезпечення», який став законодавчим актом, з якого почалася вся сучасна пенсійна система України, і саме з нього почалася пенсійна реформа.

Відповідно до Конституції цим Законом усім непрацездатним громадянам України гарантується право на матеріальне забезпечення за рахунок коштів суспільного споживання шляхом надання трудових та соціальних пенсій.

Він спрямований на те, щоб кожна праця зараховувалась як джерело підвищення добробуту українців і кожного зокрема, встановлює єдність умов і норм пенсійного забезпечення робітників та інших працівників.

Сам закон відійшов від Конституції, продовжуючи свої погляди та гарантуючи соціальний захист пенсіонерів шляхом встановлення пенсій на рівні прожиткового мінімуму, а також регулярного перегляду їх розміру у зв'язку зі збільшенням мінімального споживчого бюджету та покращенням економіки України.

Друга цеглинка – Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який набув чинності на початку 2004 р. Це була своєрідна історична подія, яка завершила багаторічне законодавче закріплення шляхів здійснення пенсійної реформи, побудову нової пенсійної системи. в Україні.

У цьому Законі України використовуються норми законодавчих та інших нормативно-правових актів у різних галузях права, актуальність та ефективність яких підтверджується практичним досвідом їх застосування.

Цим Законом було запроваджено багато нових норм, потреба в яких була викликана тодішніми соціально-економічними реаліями, тенденціями та перспективами пенсійної системи. У Законі враховано: «зарубіжний досвід функціонування та реформування пенсійних систем, зокрема досвід формування та застосування пенсійного законодавства» [64, с.56].

Проект Закону про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування почав розроблятися у 1997 році, робота над ним тривала кілька років, аж до 2001 року, коли він був прийнятий у першому читанні.

Одразу після прийняття Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» розпочато роботу щодо формування нормативно-правової бази, необхідної для забезпечення виконання Закону. За рік з моменту його прийняття прийнято один Указ Президента, сім постанов та

один розпорядження Кабінету Міністрів України, а також низку відомчих нормативних актів центральних органів виконавчої влади.

Закон дозволяє визначити принципи, принципи та механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, перерахунку та виплати пенсій, надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду, які в свою чергу формуються за рахунок внесків роботодавців, бюджету та ін. джерела. цього Закону, а також регулює порядок формування Накопичувального пенсійного фонду та фінансування за його рахунок видатків на виплату договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат.

Таким чином, практичне застосування Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» вимагає не лише «Закон», а й багато інших нормативно-правових актів та інших законів пенсійної сфери [10, с.167].

Третьою цеглиною став Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [65]. Він визначає правові, економічні та організаційні засади недержавного пенсійного забезпечення в Україні та регулює правовідносини, пов'язані з цим видом діяльності.

Відповідно до Закону недержавна пенсійна система є складовою накопичувальної пенсійної системи, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законодавством, у формуванні пенсійних накопичень для отримання додаткових не -обов'язкове державне пенсійне страхування пенсійні виплати.

Цей Закон виділяє суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення, а саме:

- недержавні пенсійні фонди;
- страхові компанії;
- зберігачі;
- банківські установи;

- вкладники та учасники пенсійних фондів;
- саморегулівні організації суб'єктів, які надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення;
- вкладники пенсійних депозитних рахунків;
- фізичні та юридичні особи;
- засновники пенсійних фондів;
- роботодавці-платники корпоративних пенсійних фондів;
- органи державного нагляду та контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення;
- компанії з управління активами;
- адміністратори пенсійних фондів;
- аудитори;
- особи, які надають консультаційні та агентські послуги відповідно до цього Закону.

Таким чином, НПФ мають дуже надійний механізм, який є основою їх роботи.

Недержавне пенсійне забезпечення є частиною реформи пенсійної системи України. Його реструктуризація спрямована на ефективне підвищення рентабельності інвестування в НПФ, забезпечення їх більшої надійності, оскільки їх належне регулювання залежатиме від рівня доходів пенсіонерів в Україні.

РОЗДІЛ 2

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Напрями реформування пенсійної системи України

З початком незалежності в Україні стартувала пенсійна реформа, яка періодично презентується як на урядовому рівні, так і в масах. Але початкові варіанти пенсійної реформи були поганими, але не змогли вижити в нашій країні, при всій різноманітності вони не принесли очікуваного підвищення пенсій і не стали тим гарантом, що забезпечить старість громадянам України.

Реформа передбачає створення трирівневої пенсії, яка на сьогоднішній день складається із солідарної системи та накопичувальної пенсії. Якщо в країні працює перша частина пенсійної системи, то накопичувальні пенсії залишаються практично недієздатними.

«Нова влада» України планує запустити солідарний пенсійний механізм у поєднанні з добровільним пенсійним страхуванням, яке має стати : Невід'ємна частина всієї пенсійної системи країни:

- солідарна система
- загальний накопичувальний
- добровільні недержавні заощадження» [29].

Але на сучасному етапі трансформації в Україні у сфері державних цільових фондів накопичилася низка організаційних та законодавчих проблем. Пенсійний фонд України стикається з великою кількістю проблем.

Найважливіші проблеми пенсійної системи України на «На сучасному етапі є:

- низький рівень пенсій;
- складна ситуація по регіонах та негативні перспективи її розвитку;
- значна «тінізація» виплат працівникам» [29].

- Серед основних пріоритетів, які мають сприяти вирішенню проблем з функціонуванням пенсійної системи України, слід виділити такі моменти:
- зниження рівня безробіття шляхом створення нових робочих місць;
- підвищення заробітної плати;
- посилення покарань за корупцію та ухилення від сплати податків, що призведе до виходу економіки з тіні;
- навчання працездатного віку населення щодо запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, уточнення визначення його пільг для кожного громадянина.

Реформування пенсійної системи на засадах пенсійного страхування є логічним продовженням і складовою економічних реформ у державі, послідовним виконанням раніше прийнятих рішень і відповідає вимогам ст. 46 Конституції України [30, ст. 46];

Стаття Конституції України говорить про те, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також старості, віку та інших випадках [30, ст. 46].

Це право гарантується обов'язковою державою за рахунок страхових внесків громадян, установ, підприємств і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення, створення мережі державних, комунальних, приватних установ для опіки інваліди.

Реформа почалася, але цей процес дуже повільний і вимагає додаткової уваги науковців, практиків та керівництва країни, а головне уваги громадян, щоб не бути обдуреними і не втягнутими у велику аферу. Багато Науковці, які вивчають проблеми пенсійного забезпечення в економічній сфері, кажуть, що в подальшому реформуванні пенсійної системи потрібні радикальні, проривні дії. А ті дії, які вже здійснені, оцінюються негативно. Дослідження вчених пенсійного забезпечення в Україні та оцінка змін у сфері пенсійного

забезпечення дозволяють зробити певний висновок про його перехідний характер та наявність у ньому кризових явищ [32, с. 346].

Основні проблеми, які накопичилися в пенсійному секторі, поки що вирішити не вдалося [32, с. 346]. Пенсії залишаються низькими і нараховуються несправедливо. Пенсійна система фінансово незбалансована, а одним із головних недоліків є можливість виконання соціальних зобов'язань. Населення країни не довіряє фінансовим програмам і реформам нашої влади. Населення погано мотивоване на ефективний перерозподіл доходів протягом усього життя. Як свідчить досвід реформування пенсійних систем багатьох країн:

«Ефективним способом переходу від однієї пенсійної системи до іншої є співіснування нової та старої пенсійних систем, за яких внески роботодавців і діючих працівників одночасно спрямовуються до солідарної та накопичувальної систем. Водночас існує Постійний порядок, за якого працівники можуть вийти з солідарності і приєднатися до накопичувальної пенсійної системи, він може бути добровільним або обов'язковим» [68].

Коли ощадна система запрацює, учасник ощадної системи зможе отримувати довічну пенсію або одноразову надбавку до пенсії в рамках солідарної системи.

Виплати з Накопичувального пенсійного фонду України здійснюватимуться додатково до солідарної пенсії довічно або одноразово.

Щоб ощадна система запрацювала, в сучасних реаліях необхідно створити дизайн для всіх громадян: хто платить, скільки відсотків, робить реальні розрахунки, чи буде це вигідно людині.

Враховуючи недоліки цієї системи, слід зазначити, що через інфляцію може виникнути знецінення пенсійних заощаджень, і існує ризик того, що компанії, які керують цими заощадженнями, будуть погано працювати, що втратить частину заощаджень людей або прибутків, які вони не покриє інфляція.

Під час підготовки до впровадження системи накопичення пенсій на загальнодержавному рівні необхідно створити напрями трансформації системи оплати праці в країні, як основного джерела пенсійного страхування і водночас бази для розрахунку страхових пенсій. це заробітна плата.

«Треступенева пенсійна система», яка є національним зобов'язанням, є більш прийнятною для національних умов. Формування національної пенсійної системи - це результат суспільного договору на принципах побудови та методах соціальної політики, на особливості якої впливають соціальні, економічні, національні та культурні традиції країни [32].

Основою побудови національної пенсійної системи є економічна структура нації, в якій синтезовані елементи повинні відповідати потребам і світогляду конкретної людської спільноти.

Універсалізм у пенсійному забезпеченні може стати абстракцією, окремі його елементи в конкретних умовах можуть бути не тільки неефективними, а й шкідливими. Це очевидна причина, чому пенсійна система акумулює весь позитив людства в цій сфері, вона має ґрунтуватися на національній та економічній культурі, адже в Україні справедливо не завжди.

В умовах трансформації економіки через її нестабільність, незрілість її рамок, слабкість фінансових інституцій існує чимало загроз, які створюватимуть бар'єри для пенсійної системи. З часом ризику можна було б класифікувати на короткострокові (інфляція, можливість порушення контракту зобов'язань щодо пенсій від державних органів, профспілок, економ бід та інші), і довгострокові (неефективність державного управління, демографічне старіння, політичні зміни).

Реформування пенсійної системи в європейських країнах відбувається дуже складно і повільно через великий потік мігрантів, який пригнічує економіку цих країн. Система пенсійних протиріч, що негативно позначається на ефективності реформ, які не були вчасно виявлені та не реалізовані в окремих формах їх вирішення.

Це такі «суперечності»:

- між формальними фактичними та соціальними гарантіями пенсійної системи;
- між необхідністю праворозуміння та вдосконалення інструментів забезпечення пенсійної реформи та відсутністю чіткої конкретизації прав та обов'язків учасників пенсійної системи;
- між короткостроково орієнтованою раціональною поведінкою пенсіонерів і довгостроковою стратегією пізнішого виходу на пенсію в результаті стабільності та передбачуваності правил гри;
- між постійною необхідністю розділити витрати на споживання протягом усього життя, шляхом зміщення частки цих витрат з більш продуктивних років на менш продуктивні та відсутністю стимулів до сплати страхових внесків, довірою до страхової та фінансової систем» [33].

Програми реформ передбачають перехід на багаторівневу пенсійну систему: у процесі якої тривалий час відбувається перехід до багаторівневої пенсійної системи, що вимагає подвійних зобов'язань і виплати пенсій тим, хто їх отримуватиме лише з солідарної системи, а далі спрямовує частину коштів на формування обов'язкових індивідуальних пенсійних накопичень.

Найважливішим напрямом реформування пенсійної системи найближчим часом має стати включення пенсійних ресурсів на додаток до внески роботодавців самих працівників як повноцінних суб'єктів їх пенсійного страхування.

Необхідність пенсійної реформи в Україні зумовлена:

- старіння та від'їзд населення з країни в пошуках кращого майбутнього;
- недоліки солідарної пенсійної системи, тобто соціальна несправедливість, значний розрив між максимальними та мінімальними пенсіями;

- незбалансованість бюджету Пенсійного фонду України.

У процесі реформування пенсійної системи більшість країн встановлюють такі критерії її ефективності: надійність, достатність, фінансова стабільність, соціальна справедливість та інші.

Несприятлива демографічна ситуація в країні поєднувалася із соціально-економічними та політичними ризиками, що в свою чергу остаточно підтвердило невідповідність розподільчої пенсійної системи вимогам та довело необхідність пошуку нових засобів соціального захисту.

Основними цілями та цілями пенсійної реформи є:

- підвищення рівня життя пенсіонерів;
- встановлення залежності пенсій від заробітку та стажу роботи;
- створення ефективної та ефективнішої системи адміністративного управління пенсійним забезпеченням;
- забезпечення фінансової стабільності системи;
- заохочення громадян відкладати гроші на старість.

У колах фахівців, які постійно працюють у сфері накопичувальної системи, вважають третім рівнем – недержавні пенсійні фонди, кількість яких в Україні з кожним роком зменшується і про функціонування яких більшість українців навіть не чули.

Проте більшість людей усвідомлює, що нинішній рівень інституційної кризи та корупції в країні ризикує стати наступним.

механізм обману вкладників чи майбутніх пенсіонерів. Окрему проблему створює і ситуація з національною валютою: гривня вже давно не може виконувати головну функцію грошей, а саме накопичення.

«Регулярне знецінення не дозволяє використовувати гривню як гарантований засіб пенсійних заощаджень на майбутнє» [29, с. 80].

Очевидно, що успішне реформування пенсійної системи в Україні стає особливо проблематичним за відсутності відповідних соціально-економічних передумов – принаймні припинення бойових дій на сході країни.

Наразі прийнято законопроект № 4806 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та єдиних принципів нарахування пенсій.

Належному функціонуванню фінансової системи пенсійного забезпечення має передувати зростання вітчизняного виробництва, розширення продуктивної зайнятості та мінімізація прихованого безробіття, конкурентоспроможна заробітна плата. Водночас усі механізми якісних змін у пенсійній системі України вже розроблені і їх подальша реалізація залежить виключно від залучення коштів.

2.2. Шляхи удосконалення пенсійної реформи в сучасній Україні

Сьогодні в Україні питання розвитку пенсійного забезпечення є одним із найактуальніших в країні. Це пов'язано з пенсійною кризою.

Основними причинами незадовільного пенсійного забезпечення є:

- 1) «нездатність існуючої солідарної системи забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів
- 2) низька заробітна плата;
- 3) демографічна причина» [35, с.14] - рівень старіння населення України.

є найвищим у Європі, хоча й нижчим, ніж у більшості економічно розвинутих країн, але частка пенсіонерів у населенні перевищує не лише східні, а й західноєвропейські стандарти [35, с.14].

Недооцінка внеску заходів пенсійної реформи в стабілізацію ситуації в пенсійній системі значною мірою пов'язана з відсутністю прогнозно-аналітичної інформації щодо досягнутих та майбутніх ефектів. Оцінка цих

ефективності має бути спрямована не лише на задоволення внутрішніх потреб соціального управління, а й на інформування широкої громадськості [70, с.15].

В ідеалі оцінку ефективності слід проводити окремо для кожного заходу реформи, щоб можна було порівняти ефективність різних інструментів. Однак для цього потрібна повна та детальна інформація, яка є в персоніфікованій базі даних Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, але недоступна для проведення незалежних експертиз [71, с.59].

За відсутності вихідних даних наш аналіз обмежується оцінкою ефективності «і, отже, можливих втрат у разі їх скасування» «трьох найбільш поширених за масштабом і резонансних у сприйнятті громадськості заходів щодо:

- поступове підвищення пенсійного віку для жінок з 55 до 60 років;
- збільшити необхідний страховий стаж для жінок з 20 до 30 років, для чоловіків - з 25 до 35 років;
- зміни бази заробітної плати у формулі розрахунку пенсії – перехід із заробітної плати, з якої сплачувалися пенсійні внески минулого року, до зарплати, з якої сплачувалися пенсійні внески за попередні три роки» [36, с. 59]

Актуальні розрахунки проводяться з використанням моделі пенсійної системи України, розробленої фахівцями Інституту демографії та соц. дослідження імені М. В. Птахів НАН України за сприяння Світового банку [37].

Для розрахунків використано дані середньої версії демографічного прогнозу Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України та макроекономічні прогнозні припущення (додаток 1).

Так, за прогнозами Міжнародного центру перспективних досліджень «при збереженні нинішнього пенсійного віку» в середині нинішнього століття на 1000 осіб працездатного віку припадатиме близько 900 пенсіонерів. І якщо збережеться існуюча практика надання пільгових пенсій та пенсійного віку та підтвердиться прогнози очікуваного рівня безробіття, то в середині 20-х років

кількість пенсіонерів дорівнюватиме числу працевлаштованих, а в 40-х роках перевищить її. [37].

Сьогодні експерти обговорюють багато варіантів удосконалення пенсійної системи. Основні з них – підвищення пенсійного віку для жінок; підвищення ставки внесків до пенсійного фонду; обмеження максимальних розмірів пенсій і пенсій працюючим пенсіонерам, достроковий вихід на пенсію тощо. Проте жодна з них не є ідеальною, тому лише обговорюється [37].

Так, підвищення пенсійного віку сприятиме зменшенню кількості пенсіонерів та збільшенню внесків, але водночас можуть виникнути проблеми з працевлаштуванням молоді і зрозуміло, що цей крок не порадує самих пенсіонерів.

Підвищення ставки внеску також не вихід, оскільки демографічні прогнози свідчать, що через 40 років в Україні на одного працюючого буде припадати два пенсіонери, і підвищення ставки не тільки не забезпечить Пенсійний фонд необхідним доходом, а й також посилює тінізацію заробітної плати та трудових відносин. загалом [37].

Заборона працювати після досягнення пенсійного віку може призвести до значних кадрових втрат, оскільки в Україні працює п'ята частина пенсіонерів і в основному це освітяни та медичні працівники.

Крім того, існують проблеми, які «ускладнюють її процеси модернізація:

- недосконалість старої пенсійної системи;
- неузгодженість пенсійного законодавства;
- передбачено відсутність правового поля додаткової пенсії;
- незначна різниця у розмірі пенсій залежно від стажу та заробітної плати;
- високе податкове навантаження на працівників та роботодавців;
- дуже високі пенсійні внески при низьких пенсіях; недостатні розміри страхових внесків на пенсії» [37].

Фактором, що ускладнює ситуацію у сфері пенсійного забезпечення, є наближення кількості людей, які працюють з пенсіонерами. Враховуючи наявні проблеми, пенсійне забезпечення в Україні потребує значного покращення. Для покращення пенсій в Україні» доцільно:

- продовжити роботу щодо вдосконалення пенсійного законодавства, особливо в частині запровадження накопичувального рівня пенсійного страхування;
- зменшити кількість пілг шляхом створення окремих пенсійних програм для працівників шкідливих професій. Слід заохочувати роботодавців покращувати умови праці, щоб запобігти втраті здоров'я та продовжити активне життя працівників, а не дозволяти їм виходити на пенсію раніше;
- удосконалити механізм індексації пенсій з метою підтримки купівельної спроможності доходів та запобігання бідності пенсіонерів;
- скасувати мінімальні гарантовані пенсії, що спонукатиме громадян відмовлятися від незаконних зарплат;
- заборонити раптове підвищення пенсій під час виборчої кампанії» [38].

Подолання цих проблем у сфері пенсійного забезпечення може бути досягнуто шляхом «шляхом:

- по-перше, підвищення фінансової платоспроможності пенсійної системи;
- по-друге, значне скорочення неформальної зайнятості та зменшення прихованого безробіття;
- по-третє, підвищення заробітної плати та зменшення безробіття;
- по-четверте, підвищення пенсійного віку з огляду на демографічну ситуацію в країні;

по-п'яте, заборони на введення нових пільг, які не забезпечені належним фінансуванням;

по-шосте, раціональний перерозподіл видатків між Пенсійним фондом, Державним бюджетом та недержавними соціальними фондами» [38].

Наразі необхідно звернутися до зарубіжного досвіду формування пенсійних систем. Таким чином, опитування показало необхідність ефективної інформаційно-просвітницької роботи з пенсійної тематики.

Aon Consulting опитав понад 7500 співробітників з 10 європейських країн: Бельгії, Данії, Франції, Німеччини, Ірландії, Нідерландів, Норвегії, Іспанії, Швейцарії та Великобританії.

Опитування показало, що державні органи та роботодавці в усіх країнах Європи не приділяють достатньої уваги інформуванню населення про важливість пенсій у довгостроковій перспективі. Лише 12% респондентів у Великобританії зацікавлені у виході на пенсію. Французи та голландці також байдужі до пенсій. Це порівняно з 37% у Німеччині, що є найвищим показником у Європі, і третиною населення Бельгії (34%) та Швейцарії (33%).

Багато людей просто сліпо схильні до поганої старості, якщо їх більше не цікавлять пенсії», – сказав Олівер Роландс, керівник відділу пенсійного забезпечення в Європі, Близькому Сході та Африці.

Aon Consulting в інформаційному повідомленні. Пан Роландс підкреслив, що державні установи та роботодавці повинні краще інформувати людей про необхідність брати на себе більше відповідальності за власні пенсії [38].

Інвестиційні аналітики Mercer порівняли одинадцять провідних пенсійних систем з точки зору адекватності пенсій, довгострокової стабільності та професійної чесності компонента приватного сектора. Це було розраховано на основі 40 показників, і жодна система не отримала «оцінку А» (або значення індексу більше 80%).

Пенсійним системам Нідерландів, Австралії, Швеції та Канади присвоєно «клас В», враховуючи, що їхні системи мають «ефективну структуру, але також елементи, які потребують покращення». Велика Британія, США та Сінгапур отримали середній бал «С» [39].

Згідно зі звітом Mercer, це означає, що ці системи мають деякі хороші характеристики, але в той же час у них є недоліки, які необхідно усунути для забезпечення довгострокової стабільності. Німеччина, Китай і Чилі зайняли найнижчі позиції, демонструючи "серйозні слабкості", які можуть поставити під загрозу стабільність, якщо їх не зупинити. Жодна система не отримала оцінку «F».

Ця оцінка була поділена на три підкатегорії: «визначення достатності, стабільності та професійної чесності. Результати найбільше коливались з точки зору професійної доброчесності. Австралія, Велика Британія, Нідерланди та Чилі набрали понад 80 балів за чесність, демонструючи ефективні стандарти розкриття та передачі. З іншого боку, Китай і Німеччина отримали оцінку F (менше 35 балів) з точки зору цілісності» [39].

Фактори, включені в дослідження, варіюються від тих, які безпосередньо стосуються пенсійної системи (наприклад, рівень обов'язкових внесків до пенсійна схема), до тих, що відображають загальну культуру заощаджень (чиста норма заощаджень домогосподарств).

Політика, спрямована на зміцнення пенсійної системи, зосереджена на стабілізації рівня 1, поділяється на три категорії.

Перше, підвищення пенсійного віку, робиться в багатьох країнах.

По-друге, у багатьох країнах реформи солідарної системи мають на меті тісніше прив'язати пенсійні виплати до внесків, сплачених працівником під час роботи, а не підрахувати роки після закінчення роботи.

Друге питання – мінімізація ризиків, пов'язаних із недержавними пенсійними виплатами. Більшість регіональних пенсійних фондів зазнали

значних втрат під час світової фінансової кризи і наразі частково їх компенсували.

У той час як програми з встановленими внесками втрачають свої пенсійні заощадження, програми з встановленими внесками ризикують не виконати свої наступні зобов'язання. У деяких країнах уряди заморожують або зменшують частину внесків, що надходять до рівня 2, повертаючи їх до рівня 1. Такі заходи ефективно знімають фінансовий тиск на 1-й рівень фінансування, але водночас створюють нові фінансові проблеми для визначених схеми внесків та їх учасників. Заходи з мінімізації ризиків також заохочуються громадськістю [40].

Важливим стратегічним кроком було покращення інформації про ризики та попередження про потенційну небезпеку певних дій для навколишнього середовища та розкриття додаткової інформації. В Угорщині наразі приватні кошти зобов'язані розкривати причину низьких доходів, а Австрія запровадила нове законодавство для розкриття інформації про винагороду управління фондами.

Підвищення вимог до пенсійних фондів включає також такі заходи, як підвищення рівня професійної підготовки членів правління (Німеччина), нові методи оцінки платоспроможності фондів (Норвегія), а також спробу

вирішення такого давнього питання, як висока вартість адміністрування

пенсійні фонди. У Бельгії, Польщі, Латвії, Литві, Іспанії та Словаччині запроваджено максимальний розмір його/її винагороди (або пов'язаний з роботою розпорядника фонду) [40].

Підвищення мінімальних пенсій у країнах, де бідність залишається соціальною проблемою для пенсіонерів, також є політичним питанням, особливо серед працівників із низькими доходами та жінок, оскільки вони можуть мати менше досвіду роботи для накопичення пенсійних прав. Казахстан знову ввів мінімальну державну пенсію.

Однак ці рішення підкреслюють «характерний конфлікт між забезпеченням гідних мінімальних пенсій та уникненням ситуації, коли немає стимулів працювати». Одним із способів протидії втраті стимулу продовжувати роботу може бути запровадження мінімальних пенсій, розмір яких збільшується в результаті продовженого стажу (Франція, Греція, Латвія, Литва, Нідерланди) [41].

Для стабілізації солідарної пенсійної системи необхідно:

- збільшити мінімальний страховий стаж для отримання пенсії за віком з поточних 5 до 15 років;
- вирівняти пенсійний вік для жінок і чоловіків (поступово з кроком 0,5 року протягом 10 років);
- наблизити пенсійний вік до європейських стандартів (65 років) для учасників другого рівня пенсійної системи;
- стимулювати пізній вихід на пенсію шляхом збільшення нормативного стажу з 20/25 років до 30/35 років з одночасним збільшенням коефіцієнта обліку за кожен рік понаднормової роботи або кожен рік відстрочки виходу на пенсію;
- звільнити солідарну систему від не властивих їй виплат (дострокові та пільгові пенсії);
- обмежити максимальний розмір пенсій з солідарної системи та/або за рахунок державного бюджету;
- виплачувати всім працюючим пенсіонерам пенсії за віком у розмірах, визначених Законом про загальнообов'язкове пенсійне страхування;
- поступово перерозподіляти частку внеску на пенсійне страхування від роботодавця до працівника;
- визначення умов участі самозайнятих осіб у соціальному страхуванні, відокремлення внеску на соціальне страхування від єдиного податку;

- створення рівних умов для індексації пенсій незалежно від закону, за яким призначено пенсію;
- зменшення виплат при достроковому виході на пенсію та внесків.
- Для «впровадження та розвитку накопичувальних компонентів пенсійної системи необхідно:
- уточнення умов запровадження другого рівня (в т.ч. розмір внеску, оцінка розміру річного стажу роботи в солідарній системі для учасників дворівневої системи тощо);
- передача Пенсійному фонду України функцій збору та розпорядження коштами 2-го рівня пенсійної системи, ведення системи єдиних пенсійних рахунків;
- забезпечення можливості залучення приватних компаній до управління активами та спрямування внесків II рівня до недержавних пенсійних фондів за бажанням та вибором застрахованих осіб;
- забезпечення виплати дострокових (підвищених) пенсій за особливими категоріями професій, пов'язаних з ризиком для життя, через шляхи удосконалення пенсійної реформи в сучасній Україні
- диверсифікація схем недержавного пенсійного страхування» [43, с. 81].
- Для «покращення адміністрування пенсійної системи необхідно:
- запровадження єдиного соціального внеску;
- удосконалення регулювання діяльності накопичувальних пенсійних фондів;
- розмежування страхових і нестрахових витрат, посилення цільового використання страхових коштів;
- забезпечення регулярної звітності фондів загальнообов'язкового соціального страхування; регулярне інформування громадян про їхні права на виплати зі страхових фондів» 43, с. 85].

Таким чином, Україні потрібна ефективна пенсійна реформа, яка в результаті сталого розвитку пенсійної системи посилить соціальний захист людей з

інвалідністю, забезпечить гідний рівень життя, а досвід провідних країн допоможе вирішити цю проблему.

ВИСНОВОК

Статтею 46 Конституції України визначено, що громадяни мають право на соціальний захист у формі пенсії, що включає право на її призначення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, контроль, і старість, і в старості, інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення, створення мережі державних, комунальних і приватних установ догляд за інвалідами.

Основою пенсійної системи в Україні є система державного пенсійного забезпечення, яка охоплює всіх непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, втрат годувальника, допомоги, що виплачуються у вигляді пенсій, надбавок і підвищення до пенсій, компенсаційних виплат, додаткових пенсій відповідно до ст. закони України «Про пенсійне забезпечення», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення».

З огляду на те, що система пенсійного страхування є частиною загальної фінансової системи країни, вона функціонує на основі єдиних макроекономічних показників розвитку України, зокрема таких як демографічна ситуація. Стан використання трудового потенціалу, досягнутий рівень розвитку економіки та соціальної сфери та інші фактори, а також очікувані тенденції зміни цих факторів у майбутньому.

Пенсійну систему слід розглядати як різновид демографічних інвестицій ще й тому, що вона визначає якість життя інвалідів. Низькі пенсії також впливають на народжуваність через потребу середнього покоління зберігати не тільки дітей, а й батьків. Пенсійне забезпечення безпосередньо впливає на тривалість життя не лише в період після закінчення трудової діяльності, а й у

молодому віці понад 70 років. Доступність та надійність пенсій значною мірою визначають не лише трудову, а й життєву поведінку населення, оскільки формують суспільне уявлення про життя в пенсійному віці. Якщо вихід на пенсію асоціюється з бідністю та соціальною ізоляцією, мотивація до здорового способу життя та поведінки, орієнтованої на здоров'я, згасає.

Вкрай важливою для соціально-демографічного розвитку є ще одна властивість пенсійного забезпечення – солідарність поколінь.

Дослідження показують, що поряд з деякими позитивними результатами пенсійної реформи залишається багато невирішених питань. Поки що не створено належних умов для функціонування нової пенсійної системи.

Така ситуація пов'язана з фінансовою незбалансованістю Пенсійного фонду, відсутністю зв'язку між розмірами пенсійних та страхових внесків під час працевлаштування, неналежним формуванням накопичувальних пенсій тощо.

Запровадження недержавного пенсійного забезпечення є одним із головних завдань і важливих кроків у реформуванні пенсійної системи України. Створення законодавчих передумов для функціонування інститутів додаткового, добровільного пенсійного забезпечення є нагальною вимогою часу та необхідною умовою існування дієвої, соціально справедливої системи відносин у сфері соціального забезпечення.

Громадяни України вкладатимуть свої гроші в недержавні пенсійні фонди лише тоді, коли будуть впевнені, що правильно розпоряджатимуться грошима та з часом їх отримають.

Створення такої системи - спільна відповідальність органів пенсійного забезпечення та Уряду. Це важке завдання. Минулий досвід дає громадянам України мало підстав цільові пенсійні фонди. Постраждали великі банки та недержавні пенсійні фонди невдачі, а гіперінфляція знецінила заощадження громадян, тому недовіра українців до недержавних пенсійних фондів виправдана.

Якщо ми не встановимо залежність розміру пенсії від пенсійного віку, то доведеться продовжувати виплачувати неприпустимо малі пенсії пенсіонерам, які складають занадто велику частку в суспільстві. З іншого боку, надання можливості вийти на пенсію в більш пізньому віці призведе до збільшення розміру пенсії та зняття обмежень щодо максимального розміру виплачуваної пенсії.

Запровадження персоніфікованого інформаційного обліку в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування сприятиме наступним процесам:

- забезпечення диференціації пенсій залежно від стажу;
- легалізація доходів працюючих громадян;
- збільшення доходів Пенсійного фонду;
- скорочення неформальної зайнятості;
- скорочення тіньового сектору економіки.

Старіння населення є однією з найсерйозніших проблем, з якими стикаються пенсійні системи у всьому світі. Слід зазначити, що зв'язок між демографічним розвитком і пенсійним забезпеченням є двостороннім, оскільки феномен демографічного переходу до сучасного типу відтворення населення значною мірою зумовлений змінами соціальної парадигми.

Для успішного завершення реформування пенсійної системи необхідно розвивати та створювати стабільне політичне, економічне та регуляторне середовище в державі, організаційне об'єднання грошового інтелектуального потенціалу науковців, провідних експертів для роботи над проектами нормативно-правових актів з питань пенсійної реформи, підтримувати макроекономічні показники, забезпечення стабільності валюти, низький рівень безробіття тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні : монографія/ М.М. Шумило. – К. : Ніка-Центр, 2016. – 680 с
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: закон України від 09.07.2003 № 1058-IV (зі змінами та доповненнями № 911-VIII від 24.12.2015, ВВР, 2016, № 5, ст.50) База даних «Законодавство України»/ВР України. URL:<http://www.rada.gov.ua>.
3. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1788-12>
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: закон України від 09.07.2003 № 1058-IV (зі змінами та доповненнями № 911-VIII від 24.12.2015, ВВР, 2016, № 5, ст.50) База даних «Законодавство України»/ВР України. URL:<http://www.rada.gov.ua>.
5. Ткаченко Л. Г. Побудова багаторівневої пенсійної системи як напрям національної пенсійної реформи / Л. Г. Ткаченко // Економіка України. – 2012. – № 8. – С. 16-22.
6. Ткаченко Н.М. Пенсійне забезпечення, право на пенсію, розміри, нарахування , пенсійна реформа. – Київ, 2018. : веб-сайт. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pensiyne-zabezpechennya-pravo-na-pensiyu-rozmiri-narahuvannya-pensiyna-reforma>
7. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1788-12>
8. Ткаченко Н.М. Пенсійне забезпечення, право на пенсію, розміри, нарахування , пенсійна реформа. – Київ, 2018. : веб-сайт. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pensiyne-zabezpechennya-pravo-na-pensiyu-rozmiri-narahuvannya-pensiyna-reforma>

9. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» № 2462-VIII від 19.06.2018, ВВР, 2018. Веб-сайт. URL:: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>
10. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991// Відомості Верховної Ради УРСР від 16.04.1991, № 16.
11. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2453-17>
12. Про прокуратуру : Закон України; Перелік від 14.10.2014 № 1697-VII: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1697-18>
13. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: закон України від 09.07.2003 № 1058-IV (зі змінами та доповненнями № 911-VIII від 24.12.2015, ВВР, 2016, № 5, ст.50) База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
14. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1788-12>
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. № 583 «Про затвердження нормативних актів з питань пенсійного забезпечення» База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/583-92-%D0%BF>
16. Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ»: Закон України від 04.02.1994 № 3946-XII : веб-сайт. URL:: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3946-12>
17. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991// Відомості Верховної Ради УРСР від 16.04.1991, № 16.

18. Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та других громадян похилого віку в Україні». База даних «Законодавство України»/ВР України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12>
19. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: закон України від 09.07.2003 № 1058-IV (зі змінами та доповненнями № 911-VIII від 24.12.2015, ВВР, 2016, № 5, ст.50) База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
20. Про прокуратуру : Закон України; Перелік від 14.10.2014 № 1697-VII: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1697-18>
21. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/889-19>
22. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. № 583 «Про затвердження нормативних актів з питань пенсійного забезпечення» База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/583-92-%D0%BF>
23. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 листопада 1993 р. № 909 «Про перелік закладів і установ освіти, охорони здоров'я та соціального захисту і посад, робота на яких дає право на пенсію за вислугу років» База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/909-93-%D0%BF>
24. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. № 583 «Про затвердження нормативних актів з питань пенсійного забезпечення» База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/583-92-%D0%BF>
25. Бровенко М. О. Проблеми та перспективи розвитку системи соціального страхування в Україні // Фінанси, 2009. – С. 56.
26. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1057-15>
27. Ткаченко Н.М. Пенсійне забезпечення, правона пенсію, розміри, нарахування , пенсійна реформа. – Київ, 2018. : веб-сайт. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/pensiyne-zabezpechennya-pravo-na-pensiyu-rozmiri-narahuvannya-pensiy-na-reforma>

28. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
29. Реха К.Х. Сучасні проблеми та напрями реформування пенсійного забезпечення України // матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. «Модернізація фінансово-кредитної системи України: виклики глобалізації» (2017 року). – Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2017. – С. 345-348.
30. Шевчук А.М. Міжнародний досвід формування системи пенсійного забезпечення / А.М. Шевчук: веб-сайт. URL:
http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2010_3/10sapspsz.pdf.
31. Дідковська Т. О. Поняття та сутність пенсійного забезпечення в Україні: Сучасні реалії та перспективи розвитку / Т. О. Дідковська // Форум права. 2012. – № 1. – С. 253–257.
32. Зимовська Л. Деякі аспекти реформування системи пенсійного забезпечення в Україні / Л. Зимовська // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 2. – С. 59–65. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи : веб- сайт. URL: www.nas.gov.ua
33. Ткаченко Л. Пенсійна система та пенсійна реформа в Україні [Електронний ресурс] / Л. Ткаченко; Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. — Київ, 2018 : веб-сайт. URL::
<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14044.pdf>. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи : веб- сайт. URL: www.nas.gov.ua
34. МакТаггарт Г. Досвід реформування пенсійної системи у країнах Східної Європи та СНД у порівнянні з проведенням пенсійної реформи в Україні: веб-сайт. URL: www.pension.kiev.ua/files/dosvid-porivn-Ukr.pdf
35. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи : веб-сайт. URL: www.nas.gov.ua

36. Шумило М. М. Сучасний стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні (за матеріалами наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 21 грудня 2016 р.) / М. Шумило // Вісник Національної академії наук України. — 2017. — № 2 С. 76—87.

